

ОБОРОТНІ КОШТИ ПІДПРИЄМСТВА

1. **Поняття оборотних фондів та оборотних коштів**
2. **Показники використання оборотних коштів**
3. **Нормування оборотних коштів**

1. Поняття оборотних фондів та оборотних коштів

Оборотні фонди – частина виробничих фондів, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції та повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції. Оборотні фонди у своїй речовій формі утворюють предмети праці. Вони змінюють свою натуральну форму і фізико-хімічні властивості.

Оборотні фонди циркулюють у сфері виробництва й у процесі виготовлення продукції споживаються цілком, отже, цілком переносять свою вартість на створений продукт.

До *оборотних фондів* належать:

- 1) **виробничі запаси** – ті матеріальні ресурси, які вже надійшли на підприємство, але ще не піддавались обробці або використанню:
  - 1.1) сировина й основні матеріали – в результаті певної обробки перетворюються на готові вироби (продукти);
  - 1.2) придбані напівфабрикати – за своєю основою це матеріали, які пройшли попередню обробку, але вимагають певного доопрацювання для перетворення їх на готові вироби;
  - 1.3) допоміжні матеріали – безпосередньо не входять до готової продукції, але беруть участь у її створенні або наданні їй певних властивостей;
  - 1.4) паливо;
  - 1.5) тара – призначена для упаковки готової продукції;
  - 1.6) запасні частини для ремонту машин та обладнання;
  - 1.7) малоцінний і швидкозношувальний інструмент, оснащення, господарський інвентар – використовуються не більше одного року або нормального операційного циклу;
  - 1.8) комплектуючі вироби – кінцева продукція, отримана з інших підприємств, яка використовується на стадії складання готової продукції;

- 2) **незавершене виробництво** – продукція, що підлягає подальшій обробці. У складі незавершеного виробництва виділяють напівфабрикати власного виробництва, тобто предмети праці, що цілком закінчені в одному цеху і підлягають подальшій обробці в інших цехах того самого підприємства. Незавершене виробництво на підприємствах, які виконують роботи та надають послуги, складається з витрат на виконання незакінчених робіт (послуг);
- 3) **витрати майбутніх періодів** – це зазані підприємством витрати на придбання необхідних для виробництва активів, які поки що не надійшли на підприємство. Після одержання підприємством цих елементів у натуральній формі величина відповідних оборотних фондів переходить із групи “витрати майбутніх періодів” до групи “виробничі запаси”.

Фонди обігу пов’язані з обслуговуванням процесу обігу товарів. Вони не беруть участі у створенні вартості, але є її носіями. Після закінчення виробничого циклу виготовлення продукції та її реалізації вартість оборотних фондів відшкодовується у виручці від реалізації продукції (робіт, послуг). Це створює можливість систематичного відтворення процесу виробництва, що здійснюється шляхом безперервного кругообігу засобів виробництва.

Фонди обігу включають:

- 1) розрахункові документи в банках;
- 2) кошти в розрахунках у банках;
- 3) залишки товарної продукції на складі;
- 4) готову продукцію, яка відвантажена і перебуває в дорозі;
- 5) готівку в касі;
- 6) інші кошти.

Класифікація оборотних коштів:

1) за місцем у процесі виробництва:

- 1.1) оборотні фонди;
- 1.2) фонди обігу;

2) за джерелами формування:

- 2.1) власні і прирівняні до них;
- 2.2) позичені (зокрема, у формі кредитів банків);
- 2.3) залучені (зокрема, через акціонування);

3) за способами планування і нормування:

- 3.1) нормовані – ті елементи оборотних коштів, мінімальні запаси яких можуть бути розраховані з достатнім ступенем точності;

- 3.2) ненормовані – елементи оборотних коштів, мінімальні запаси яких буває складно визначити;
- 4) **за елементами** (запаси, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів, інші).
- 5) **за періодом функціонування оборотних коштів:**
  - 5.1) постійна частина – незмінна частина розміру оборотних коштів, яка не залежить від сезонних чи інших коливань виробництва і не пов'язана з формуванням виробничих запасів, їх цільовим призначенням, тобто це та мінімальна величина оборотних коштів, яка необхідна підприємству для виробництва продукції;
  - 5.2) змінна частина – коливається відповідно до сезонних змін обсягу виробництва і реалізації продукції, необхідністю формування в окремі періоди господарської діяльності запасів сезонного зберігання;
- 6) **за рівнем ліквідності:**
  - 6.1) високоліквідні (грошові кошти та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції);
  - 6.2) швидколіквідні (дебіторська заборгованість та інші оборотні засоби);
  - 6.3) повільноліквідні (запаси);
- 7) **залежно від ступеня ризику:**
  - 7.1) з мінімальним ризиком (грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення);
  - 7.2) з малим ризиком (дебіторська заборгованість (без врахування сумнівної), виробничі запаси, залишки готової продукції і товарів (за винятком тих, що не користуються попитом));
  - 7.3) з великим ризиком (сумнівна дебіторська заборгованість, залежалі виробничі запаси, готова продукція і товари, що не користуються попитом);

У своєму русі оборотні кошти проходять послідовно три стадії:

- 1. *Постачання* – підготовча стадія, яка проходить у сфері обігу. Тут відбувається перетворення коштів на виробничі запаси.
- 2. *Виробництво* – вартість продукції, що виготовляється, авансується далі. Зокрема, до вартості використаних виробничих запасів додаються витрати на заробітну плату та відповідні нарахування, а також амортизація. Ця стадія завершується випуском продукції.
- 3. *Реалізація готової продукції*. Лише після того, як товарна форма вартості виготовленої продукції перетвориться на грошову, авансовані засоби повертаються на підприємство за рахунок частини виручки від реалізації продукції. Інша її сума

йде на формування грошового накопичення – прибутку. Частина прибутку, призначена для розширення обігових коштів, приєднується до них і здійснює разом з ними подальші цикли обороту.

2. Показники використання оборотних коштів

1. *Оборотність оборотних коштів* – тривалість повного кругообігу засобів з моменту придбання оборотних коштів до виходу та реалізації готової продукції. Економічне значення показника: від нього залежить величина необхідних підприємству коштів для здійснення виробництва та реалізації продукції.

2. *Коефіцієнт оборотності* – показує кількість оборотів, які здійснюються коштами за плановий період. Показує суму реалізованої продукції, що припадає на одну гривню обігових коштів:

$$K_{об} = \frac{РП}{\bar{O}_к},$$

де $РП$ – реалізована за період продукція, $\bar{O}_к$ – середній за період залишок оборотних коштів.

3. *Коефіцієнт авантаження* – характеризує суму оборотних коштів, що припадає на одну гривню реалізованої продукції:

$$K_з = \frac{\bar{O}_к}{РП}$$

4. *Тривалість одного обороту:*

$$T_{об} = \frac{360}{K_{об}}$$

5. *Середньорічний залишок оборотних коштів:*

$$\bar{O}_{к.зал} = \frac{\frac{1}{2}O_{к.зал}^1 + O_{к.зал}^2 + O_{к.зал}^3 + \dots + O_{к.зал}^{12} + \frac{1}{2}O_{к.зал}^{13}}{12},$$

де $O_{к.зал}^i$ – залишок оборотних коштів на 1 число i -го місяця ($i = 1; 2; \dots; 13$).

6. *Обсяг вивільнених або додатково залучених коштів:*

$$\Delta O_k = \frac{P\Pi_3}{360} (T_6 - T_3),$$

де $P\Pi_3$ – продукція, реалізована у звітному році; T_6 – тривалість обороту в базисному році; T_3 – тривалість обороту у звітному році.

7. *Приріст прибутку, отриманого в результаті зміни оборотності оборотних коштів:*

$$\Delta\Pi = \Pi_6 \left(\frac{P\Pi_3}{P\Pi_6} \times \frac{O_6}{O_3} - 1 \right),$$

де Π_6 – прибуток, O_6, O_3 – оборотність відповідно у базисному і звітному періодах.

8. *Вплив використання оборотних коштів на рівень рентабельності підприємства:*

$$\Delta P = \frac{\Pi_3 \cdot 100}{O\Phi + O_{зал} - \Delta O_k} - P_3, \quad \%,$$

де P – рентабельність, P_3 – рентабельність звітного року, Π_3 – балансовий прибуток у звітному році, $O\Phi$ – середньорічна вартість основних фондів, $O_{зал}$ – залишки оборотних коштів у звітному році, ΔO_k – зміна залишків оборотних коштів за звітний рік.

9. *Обсяг виробництва при конкретних значеннях середнього залишку і періоду оборотності:*

$$P\Pi = \frac{\bar{O}_k \times T_{плпер}}{T_{об}} \text{ або його зміна } \Delta P\Pi = \frac{O_{к1} \times T_{плпер}}{T_{об1}} - \frac{O_{к2} \times T_{плпер}}{T_{об2}},$$

де $T_{плпер}$ – кількість днів у плановому періоді; $O_{к1}, O_{к2}$ – старе і нове значення середнього залишку обігових коштів; $T_{об1}, T_{об2}$ – відповідні періоди оборотності обігових коштів.

Заходи збільшення ефективності використання оборотних коштів:

1. Механізація робіт, вдосконалення технічних процесів.

2. Зменшення запасів через поліпшення організації матеріально-технічного постачання.
3. Економія матеріальних ресурсів.
4. Вдосконалення розрахунків із замовниками.

3. Нормування оборотних коштів

Нормування оборотних коштів – визначення потреби в оборотних коштах, яке необхідне для забезпечення безперервного функціонування виробництва.

Методи нормування:

1. Метод прямого розрахунку – ґрунтується на розрахунках нормативів за кожним нормованим елементом оборотних коштів. Враховує специфіку виробництва і умови його розвитку.
2. Аналітичний – застосовується, коли у плановому періоді не передбачено істотних змін в умовах роботи порівняно з попереднім періодом. Норматив оборотних коштів визначається із співвідношення між темпами зростання обсягу виробництва та розміром нормованих оборотних коштів у попередньому періоді.
3. Коефіцієнтний – норматив визначається на базі попереднього нормативу шляхом внесення змін з урахуванням умов виробництва, постачання, розрахунків і т.д.

Норма запасу оборотних коштів – мінімально необхідна кількість днів, на яку треба визначити запас для нормального функціонування підприємства.

Види запасів:

1. Поточний – необхідний для безперервної роботи підприємства між двома суміжними поставками:

$$Z_{\text{пот}} = T_{\text{пост}} \times D,$$

де $T_{\text{пост}}$ – період поставки, виражений у днях; D – денна потреба в даному ресурсі чи запасі.

2. Страховий (гарантійний) – створюється на випадок непередбачуваних відхилень у постачанні. Його величина розраховується за формулою:

$$Z_{\text{стр}} = T_{\text{відх}} \times D,$$

де $T_{\text{відх}}$ – кількість днів відхилення середнього інтервалу поставок від планових термінів за звітний період.

3. Транспортний – створюється у випадку перевищення термінів вантажообігу порівняно з термінами документообігу на підприємствах, віддалених від постачальників на значні відстані.

4. Технологічний – створюється у випадку, коли даний вид сировини має потребу в попередній обробці.

5. Підготовчий – пов'язаний з необхідністю прийняття, розвантаження, сортування, складування виробничих запасів.

Показники:

1. Норматив оборотних коштів у виробничих запасах:

$$H_{\text{вирзан}} = D \times Z_{\text{дн}},$$

де D – денна потреба у певному виді матеріальних ресурсів, $Z_{\text{дн}}$ – норма запасу в днях.

Денна потреба визначається за формулою:

$$D = \frac{M_{\text{заг}}}{360}, + \text{натур. один.},$$

де $M_{\text{заг}}$ – загальна річна потреба в даному виді ресурсів, натур. одиниць,

$$M_{\text{заг}} = \sum_{i=1}^m N_i \times q_i,$$

де q_i – маса (площа) заготовки однієї деталі (виробу) i -го виду, натур. одиниць.

2. Норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві:

$$H_{\text{н.в.}} = \frac{C_{\text{ВП}} \times T_{\text{ц}} \times K_{\text{н.в.}}}{360},$$

де $C_{\text{ВП}}$ – собівартість виготовленої продукції; $T_{\text{ц}}$ – тривалість циклу виготовлення продукції, виражена у днях; $K_{\text{н.в.}}$ – коефіцієнт наростаючих витрат.

Коефіцієнт $K_{\text{н.в.}}$ при рівномірному характері наростання витрат обчислюється за формулою:

$$K_{\text{н.в.}} = \frac{M_{\text{с}} + \frac{1}{2}(C_{\text{с}} - M_{\text{с}})}{C_{\text{с}}},$$

де M_6 – витрати на один виріб, яких зазнали на початку виробничого процесу (вартість матеріалів, сировини, напівфабрикатів), грн.; C_6 – планова собівартість виробу, грн.; $(C_6 - M_6)$ – решта витрат на виготовлення виробу (заробітна плата, непрямі витрати), грн.

Якщо наступні витрати наростають нерівномірно, то $K_{н.в.}$ визначається за формулою:

$$K_{н.в.} = \frac{M_6 + \kappa_1 C_{н.ф.} + \kappa_2 C_{к.в.} + \frac{1}{2}(C_6 - M_6)}{C_6},$$

де κ_1, κ_2 – понижувальні коефіцієнти відповідно для напівфабрикатів і комплектуючих виробів; $C_{н.ф.}$ – вартість напівфабрикатів, грн.; $C_{к.в.}$ – вартість комплектуючих виробів, грн.

3. Норматив оборотних коштів у залишках готової продукції:

$$H_{ГП} = C_{ВП(день)} \times Z_{дн},$$

де $Z_{дн}$ – норма запасу готової продукції на складі, виражена у днях.

4. Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів:

$$H_{вмп} = O_{зпт} + B_{пл} - B_{пог},$$

де $O_{зпт}$ – залишки коштів на початок періоду, $B_{пл}$ – планові витрати, $B_{пог}$ – витрати на майбутні погашення.

5. Сукупний норматив оборотних коштів підприємства на розрахунковий (плановий) період.

$$H_c = H_{вирзан} + H_{н.в.} + H_{ГП} + H_{вмп}$$

Питання для самоконтролю

1. Що таке оборотні фонди?
2. В якій сфері циркулюють оборотні фонди?
3. Що належить до оборотних фондів?
4. Як оборотні кошти поділяються за елементами?
5. Назвіть три стадії руху оборотних коштів. Охарактеризуйте кожну з них.
6. Які існують показники використання оборотних коштів?

7. Що таке нормування оборотних коштів? Назвіть методи нормування?
8. Скільки стадій оборотні кошти проходять у своєму русі?
9. Що показує оборотність оборотних коштів?
10. Що передбачає метод прямого розрахунку?

Тести

1. До оборотних фондів належить:

- а) готівка в касі;
- б) кошти в розрахунках у банках;
- в) куповані напівфабрикати;
- г) розрахункові документи в банках.

2. Фонди обігу включають:

- а) сировину й основні матеріали;
- б) залишки товарної продукції на складі;
- в) комплектуючі вироби;
- г) незавершене виробництво.

3. До класифікації оборотних коштів за джерелами формування відносять:

- а) фонди обігу;
- б) оборотні фонди;
- в) нормовані;
- г) позичені.

4. За елементами оборотні кошти поділяються на:

- а) поточні фінансові інвестиції;
- б) нормовані;
- в) високоліквідні;
- г) залучен

5. Скільки стадій у своєму русі оборотні кошти проходять?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

6. Оборотність оборотних коштів показує:

- а) суму оборотних коштів, що припадає на одну гривню реалізованої продукції;
- б) кількість оборотів, які здійснюються коштами за плановий період;
- в) вплив використання оборотних коштів на рівень рентабельності підприємства;
- г) тривалість повного кругообігу засобів з моменту придбання оборотних коштів до виходу та реалізації готової продукції.

7. Приріст прибутку, отриманого в результаті зміни оборотності оборотних коштів, розраховується за формулою:

- а)
$$\Delta\Pi = \Pi_6 \left(\frac{РП_3}{РП_6} \times \frac{O_6}{O_3} - 1 \right);$$
- б)
$$\Delta P = \frac{\Pi_3 \cdot 100}{O\Phi + O_{зал} - \Delta O_k} - P_3, \quad \%;$$
- в)
$$\Delta O_k = \frac{РП_3}{360} (T_6 - T_3);$$
- г)
$$K_3 = \frac{\overline{O_k}}{РП}.$$

8. До заходів збільшення ефективності використання оборотних коштів належать:

- а) залучення інвесторів;
- б) удосконалення засобів виробництва;
- в) економія матеріальних ресурсів;
- г) кредитне залучення.

9. Скільки існує методів нормування оборотних коштів?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

10. Скільки існує показників використання оборотних коштів?

- а) 7;
- б) 8;
- в) 9;
- г) 10.

11. Скільки існує видів запасів оборотних коштів?

- а) 4;

- б) 5;
- в) 6;
- г) 7.

12. Метод прямого розрахунку передбачає:

- а) ґрунтується на розрахунках нормативів за кожним нормованим елементом оборотних коштів. Враховує специфіку виробництва і умови його розвитку;
- б) застосовується, коли у плановому періоді не передбачено істотних змін в умовах роботи порівняно з попереднім періодом. Норматив оборотних коштів визначається із співвідношення між темпами зростання обсягу виробництва та розміром нормованих оборотних коштів у попередньому періоді;
- в) норматив визначається на базі попереднього нормативу шляхом внесення змін з урахуванням умов виробництва, постачання, розрахунків і т.д.

13. Скільки існує показників оборотних коштів?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

14. Показник $H_{\text{вирзан}} = D \times Z_{\text{дн}}$? це:

- а) норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів;
- б) норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві;
- в) норматив оборотних коштів у залишках готової продукції;
- г) норматив оборотних коштів у виробничих запасах.

15. Норматив оборотних коштів у залишках готової продукції розраховується за формулою:

- а) $H_{\text{ГП}} = C_{\text{ВП(день)}} \times Z_{\text{дн}}$;
- б) $H_c = H_{\text{вирзан}} + H_{\text{н.в.}} + H_{\text{ГП}} + H_{\text{вмп}}$;
- в) $K_{\text{н.в.}} = \frac{M_{\text{в}} + \kappa_1 C_{\text{н.ф.}} + \kappa_2 C_{\text{к.в.}} + \frac{1}{2}(C_{\text{в}} - M_{\text{в}})}{C_{\text{в}}}$;
- г) $H_{\text{н.в.}} = \frac{C_{\text{ВП}} \times T_{\text{ц}} \times K_{\text{н.в.}}}{360}$.

